

4. Дафт, Ричард Л. Менеджмент Пер. с англ. В.Вольского и др. Под общ. ред. Ю.Н. Каптуревского. 2001
5. Виханский О.С., Наумов А.И. Менеджмент: Учеб. для вузов. 3-е изд. - М.: Гардарики, 2001.

УДК 330

ДО ПИТАННЯ ПРОБЛЕМ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ АГРАРНОГО РИНКУ **Д'якова Т. А.**

Постановка проблеми в загальному вигляді. Нинішня криза світової економіки висвітлила слабкість конкурентної позиції не лише агропромислового виробництва, а і всього народногосподарського комплексу України. Більшість підприємств опинилися на межі виживання, що дестабілізувало фінансово-економічний стан держави в цілому. Тому на сучасному етапі необхідно виявити та всебічно й об'єктивно проаналізувати причини провалу державної стратегії розвитку сільського господарства і ринку його продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Викладеним вище явищам дали певну оцінку як вітчизняні, так і зарубіжні економісти: П.Т. Саблук, Ю.Ф. Мельник, В.М. Юрківський, О.М. Шпичак, Є.К. Марчук та інші. Спираючись на їхні дослідження, до ключових проблем політики були, насамперед, віднесені: 1) роздержавлення та широкомасштабна приватизація державної власності в аграрному комплексі і формування на цій основі багатокладного сільського господарства, що розглядалися як важливий етап переходу до ринкової економіки; 2) надання суб'єктам господарської діяльності економічної самостійності у формуванні виробничих програм, вибору каналів реалізації та визначенні цін; 3) скорочення дотацій та субсидій; 4) лібералізація зовнішньоторговельної діяльності; 5) формування приватного сектора в сільському господарстві.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є визначення ролі держави в керуванні економічною системою продовольчого ринку в період кризової ситуації в АПК та забезпечення пропорційності вітчизняної та іноземної товарної пропозиції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перехід аграрної сфери до ринку не можна розглядати ізольовано від загальних соціально-економічних змін в державі. Ринок, як відомо, є найважливішим елементом виробництва. Ринок є сферою обміну товарів, організованого за законами руху товарно-грошових відносин відповідно із законом вартості, законом попиту і пропозиції, законом конкуренції та законом грошового обігу. Тому ринок треба розглядати як важливий сектор господарського механізму. А оскільки це так, то любий механізм є регульованим явищем. Разом з тим, як показав вітчизняний і зарубіжний досвід, одних ринкових регуляторів для ефективного розвитку виробництва і забезпечення різноманітних потреб населення явно недостатньо. Необхідним інструментом функціонування продовольчого ринку в сучасних умовах є його державне регулювання.

Визначена на сучасному етапі кризова ситуація продовольчого ринку має глибокі історичні корені і суттєві особливості. У становленні продовольчого ринку можна виділити декілька етапів. З кінця 80-х – початку 90-х років минулого сторіччя був, так званий, зрівняльний підхід до формування ринку товарів і послуг, незалежно від їх народногосподарського значення. Внаслідок цього макроекономічні фактори почали негативно впливати на формування продовольчого ринку. Це спричинило падіння реального рівня доходів населення, інфляцію і збільшення неплатежів. Одночасно знизилось значення етапності застосування нових економічних відносин, які враховували б природу розвитку аграрного виробництва.

В перші роки постреформаційного періоду з розвитком соціально-економічних відносин чимало елементів ринку трансформувалися в досконаліші економічні системи.

Більш реальними стали товарно-грошові відносини, закупівельні ціни повніше відбивали витрати на виробництво, поступово почав формуватися багатоукладний аграрний сектор, створювались селянські (фермерські) господарства, орендні кооперативні сільськогосподарські і переробні підприємства. Підвищилась самоокупність сільського господарства, поверненість кредитів, частка власних засобів у інвестиціях становила 70%. Керівники господарств сприйняли перехід до ринкової економіки як спосіб вільної господарської діяльності, особливо враховуючи наявність дефіциту продовольства. Це давало надію на новий, потужний імпульс розвитку виробництва, насичення ринку товарами. Не викликали сумніву, як і нині, основні його регулятори – попит і пропозиції та рушійна сила – конкуренція.

Але прискореного освоєння досягнень науково-технічного прогресу не відбулось, а навпаки, мало місце різке падіння виробничого потенціалу у більшості господарств, повернення до найпростіших технологій. Сьогодні забезпеченість агропромислових підприємств основними сільськогосподарськими фондами досягає лише половини розрахункової, близько 85% техніки експлуатується за межами амортизаційних строків. В 2007 році закупки сільськогосподарської техніки становили 1/10 від 1990 року, а за період 2001 – 2007 рр. у середньому за рік оновлювалось 3% одиниць машино – тракторного парку (4. с. 10). Проте позитивних тенденцій в надходженні інвестицій в АПК не прораховується і надалі. Перехід до підсобного господарства, зменшення реального готівкового доходу, відсутність об'єкту і мотивації суспільної праці спричинили масове зниження доходів і відповідно купівельної спроможності населення.

Внаслідок заполітизованої-демократизації виробничих відносин, вивільнення цін, демонополізації управління в умовах слабкої держави і постійних різносекторних економічних криз, державний монополізм на виробництво і реалізацію продукції повністю ліквідований. Формування „ відкритого ” продовольчого ринку почалось зі зміни структури пропозицій, коли на українському ринку з'явився потік продовольчих товарів іноземного виробництва. Тому становлення продовольчого ринку в умовах загальної кризи проходить через інші складності і прямо залежить як від розвитку аграрного і переробного секторів українського продовольчого комплексу, так і ефективної співпраці з іноземними товаровиробниками. В результаті входження України у світовий ринок, суб'єктами продовольчого ринку сьогодні в рівній мірі є як традиційні вітчизняні, так й іноземні виробники продовольчих товарів, різнопрофільні торговельні і посередницькі організації. Що на сьогодні суттєво відрізняє продовольчий ринок України від ринків високо і середньорозвинених країн, так це те, що в останніх пріоритет на ринках віддається власним виробникам, а в нашій країні – склалась ситуація, коли суттєво проявляється диктат іноземних виробників, здатних забезпечити еластичну конкурентоздатну пропозицію. Причина такої ситуації пояснюється, на нашу думку, двома взаємопов'язаними проблемами: з одного боку зменшенням (в результаті внутрішніх економічних негативних тенденцій) на ринку, власне, продовольчих товарів в необхідному обсязі, асортименті і достатньої якості, а з другого – відсутністю ефективного державного регулювання, що спричинило втрату вітчизняними товаровиробниками, торговими організаціями і іншими суб'єктами ринку (слідом за державою) визначаючого місця і контролю за формування попиту-пропозиції. Крім того, одним із деструктивних результатів розвитку вітчизняного товарного ринку є монокультурна спрямованість і розбалансованість сільського господарства як цілісної економічної системи. Тобто набувають інтенсивного розвитку галузі, які мають високу ефективність виробництва через відносно нижчу закріпленість оборотного капіталу, трудо- і матеріаломісткість. Власне роль держави в регулюванні соціально-економічних і організаційно-технологічних процесів в умовах кризової ситуації є значно вищою, ніж в умовах так званого перехідного

періоду до ринку, або в умовах діяльності розвинутої ринкової економіки, коли дозволяється застосування таких методів як пошук та експеримент.

Ми не погоджуємося ні з думкою вчених-економістів, які говорили, що процес розв'язання проблеми участі держави в розвитку відтворення суспільного виробника має поступовий характер, ні з тим, що в питаннях формування концептуальних підходів щодо напрямів і сутності здійснення аграрної реформи в Україні відстоюють твердження про найвищу готовність агропромислового виробництва країни до освоєння ринкових відносин практично без участі державної підтримки. Розвиток аграрного виробництва вже на початковій стадії здійснення глибоких соціально-економічних перетворень переконливо довів, що без активної цілеспрямованої участі держави освоєння ринкових відносин стало не тільки безперспективним, а й практично нереальним. Лише досконала ринкова економіка має унікальні властивості: здатність при мінімальному адміністративному втручанні або й взагалі без нього певною мірою забезпечувати збалансованість попиту та пропозиції, швидко реагувати на зміну господарської кон'юнктури, стимулювати підприємництво. Стихійний же ринок може спричинити інфляцію, кризові явища тощо, що наочно продемонстровано економікою нашої країни.

Форми і методи державної підтримки виробників продовольчої продукції з врахуванням напрацьованого в різних країнах досвіду досить різноманітні. Особлива увага при цьому звертається на підтримку агропромислової і переробної галузі продовольчого комплексу. Західні країни ідуть на суттєве субсидювання сільського господарства з врахуванням того, що ця галузь визначає соціально-економічні умови життя людей, є споживачем великих обсягів продукції інших галузей, матеріально-технічних і природних ресурсів. Прийняті в Україні законодавчі акти щодо прискорення розвитку аграрного ринку потребують удосконалення і посилення механізму їх реалізації.

Питання про необхідність комплексу заходів щодо встановлення диспаритету цін на сільськогосподарську і промислову продукцію, підтримку інвестиційної діяльності, розробку ефективного механізму кредитування сільськогосподарських товаровиробників (враховуючого сезонність виробництва, сповільненість обороту капіталу, зависокі виробничі ризики та інші) залишаються лише деклараціями, без підкріплення реальними механізмами і фінансовим забезпеченням та є проявом державної бездіяльності або суто політичними гаслами. Безперечно, при досягненні економічного росту в сільському господарстві створюється ланцюговий ефект пожвавлення інших галузей, таких як паливно-енергетична, машинобудівна, хімічна та інші, що здатні забезпечити власний розвиток за рахунок взаємодії з продовольчим комплексом на 20-30%. В сільському господарстві також задіяна велика кількість робочої сили. Це підтверджує першочерговість завдань відродження АПК як бази продовольчого комплексу, необхідності сьогодні нового курсу в аграрній політиці, оснований на посиленні державного регулювання агропромислового комплексу, захисту українського продовольчого ринку, кооперації і інтеграції галузей АПК, створенні регіональних союзів і асоціацій, технічному і технологічному оновленні агропромислового виробництва, формування ефективних моделей господарювання на селі, підготовці нових керівників і спеціалістів для ринку.

Висновки. Посилення державного впливу необхідно розглядати як удосконалення ринкових механізмів державного економічного регулювання у поєднанні зі створенням умов для розвитку підприємництва, саморегулювання на рівні підприємств. Причому на етапі економічної кризи пріоритет необхідно віддати більш жорсткому державному регулюванню, здатному забезпечити умови економічного пристосування як вітчизняних, так і іноземних виробників, які вкладають капітал у виробництво і реалізацію вітчизняного продукту, здатного в умовах конкуренції здійснити ефективне заміщення

іноземних продовольчих товарів. Взагалі, в сучасних умовах проблема державного регулювання роздвоюється на сфери внутрішньоекономічних і зовнішньоекономічних проблем розвитку продовольчого ринку, включаючи в кризових умовах і методи прямого державного впливу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Указ Президента України Про заходи щодо прискорення розвитку аграрного ринку. № 694 від 08.09.2002 року.
2. Лагодієнко В.В. Теоритичні та методологічні засади розвитку регіонального агропромислового виробництва на продуктовому ринку в умовах ринкового середовища. – Матеріали 5 науково–технічної інтернет-конференції. 2008 рік.
3. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року // Економіка АПК. – 2007. - № 11. – с. 3- 53.
4. Мельник Ю.Ф., Саблук П.Т. Агропромислове виробництво України: уроки 2009 року і шляхи забезпечення інноваційного розвитку // Економіка АПК. – 2009. - № 1. – с. 3 – 15.